

ON THE ORIGIN, DEVELOPMENT AND CHRONOLOGY OF THE FIRST IRON AGE AT THE LOWER DANUBE

Atila László

Some years ago, within a special study, I reprised the problem of Tămăoani group, initially defined by B. Hänsel¹. Unlikely the ideas of the German scholar, who treated Tămăoani group as a ceramics featured one, we tried, on the background of some more recent research and within the limits of our possibility, to have in view all the important aspects which can define a cultural group (areal, type of settlements and dwellings, funerary rite and ritual, archaeological findings, origin, development, relationships)². In the purpose to avoid the ideas exposed in that occasion, we only remind some of our conclusion, to open once again the discussion about the announced problem. We mainly limited the areal of Tămăoani group at the southern part of Moldavia: Covurlui Plain (Foltești, Tămăoani, Vînători), including the zone of the contact with Covurlui Plateau, respectively Elan-Horincea Depression (Suceveni) and the south-eastern edge of Vrancea Sub-Carpathians (Cîndești). We remarked that this later mentioned settlement seems to make the connection with some related findings from the north-east of Muntenia (Sihleanu, Rîmnicelu, Brăilița, Siliștea-Nazîru, Spiru Haret), partially framed in Sihleanu group, and partially in Babadag culture³. We appreciated that the northern limit of the areal of Tămăoani group could be eventually marked by sporadic ceramics fragments, discovered in the Hallstattian settlement from Brădicești (Central Moldavian Plateau)⁴.

Simultaneously with the establishing of an early Hallstattian "horizon" with incised pottery on the Moldavian territory, Hänsel let unresolved the question

whether we really are faced with a particular group or only with a marginal phenomenon of the early Babadag culture⁵. Despite the scarcity of the findings which can be related to the discussed cultural group, their analyze allowed the remark that the "horizon" with incized pottery from the southern Moldavia is not unitary. The comparison of the pottery found in the two settlements where the researches had the maximum extent, that is Tămăoani and Vînători, lead us to the observation that, there are several common elements, along with differences which seem to be significant. We mainly consider as being relevant the presence at Vînători of the pottery typical for Babadag I, adorned with rows of concentric circles with incised tangent lines. This type of pottery is absent at Tămăoani, in the acknowledge that these two settlements which are placed in the same area mark two successive moments (stages) in the constitution of the "early Hallstattian" civilization from the Lower Danube region, although this process is far from being elucidated⁶. Thus, we considered that the settlement from Tămăoani, as well as the necropolis from Foltești, featured by a pottery of Sihleanu pattern (or "Pre-Babadag")⁷ are previous from Vînători settlement, where, together with the specified ceramics type, also is found the pottery typical for Babadag I⁸.

5 Hänsel, 1976, p. 146.

6 László, 1986, p. 71 and fig. 12 - 13 (typological plates).

7 For the cultural aspect named initially "Pre-Babadag" and subsequently Sihleanu, which brought its contribution for the inclusion into Babadag culture of certain elements inherited from the Bronze Age, mainly from the pottery of Monteoru culture (garlands, hatched triangles, bands of parallel, horizontal or angular lines, etc., made by incision), see: Hartuche, 1972; 1973; Hartuche, Anastasiu, 1976, p. 18, 177 - 180, n. 361 - 370; 1980.

8 For the problem of the origin of Babadag culture, including the pottery typical for the phase Babadag I, see: Morintz, 1964, p. 110 - 111, 114 - 118; 1971, p. 21 - 23; 1977, p. 1482; 1978, p. 160; 1987, p. 50 - 69; Moscalu, 1976; Moscalu, Beda, 1979, p. 376 - 378; Brudiu, 1981, p. 531 - 535; 1991 (mainly p. 231 - 232; 1992, p. 6 - 7).

1 Hänsel, 1976, I, p. 144 - 147.

2 László, 1986. See also László, 1985 - 1986, p. 11 - 13 and p. 22 (synoptic table); László, 1989, p. 122 - 123 and p. 127 (synoptic table).

3 Hartuche, 1980, p. 302, 312 - 313, 329 - 333.

4 Excavations made by C. Ionomu, who was so kind to offer us for study some materials, including fragments of cups, with analogies in the settlement from Tămăoani.

The stratigraphic data had in view at that moment (the necropolis from Foltești, certain sectors of the settlement from Vinători) presented the "horizon" with incised pottery as being dated between the end of Noua culture and the beginning of Babadag II phase, that is Cozia group⁹. This relative chronology was finely graduated due to the stratigraphic observations from Cîndești where, between the level Noua II and that with incised pottery, attributed to the phase Babadag I (late), a level of dwelling belonging to Corlăteni group, with grooved pottery, is interposed¹⁰.

To resume our ideas, we concluded that within the incized pottery "horizon" from the southern Moldavia we can distinguish two stages. The first one, for which we suggested the name of Tămăoani, could be dated at the beginning of Hallstatt, in the meantime corresponding to the level of Corlăteni type from Cîndești. The second, named by us Vinători, fits better to the phase Babadag I (early ?) and is dated within the limits of the phase Hallstatt A¹¹. To support the idea mentioned above, it worths to be mentioned that the synchronism between the settlement (implicitly the stage) Tămăoani, on the one hand, and the phase early Corlăteni, on the other hand, is also supported by the discovery of analogous vases of Belozerska type both in the settlement from Tămăoani (pit 2)¹² and in the necropolis of Corlăteni group from Vaslui (tomb 4)¹³. It is necessary to remind, in this first part of the present work, the lack in the southern Moldavia (Lower Sireth Plain and Covurlui Plain) of the findings of Corlăteni type. Perhaps this region belonged since the beginning of the Hallstatt to the areal of some cultures or cultural groups specific to the zone of the Lower Danube and to the Istro-Pontic one¹⁴.

Resuming the discussion about Tămăoani group and, implicitly, the genesis and evolution of the "early Hallstattian" civilization from the Lower Danube was determined by some new findings, published or communicated, as well as by new information and interpretation which had in view other discoveries, which were known previously. Within the frame of these pages we only attempt a brief review of these findings, aiming to resume this problem, in its wholeness, in another occasion.

Our opinion about the existence of a stage Tămăoani, which preceded the phase Babadag I and brought the contribution to its genesis, was taken over by M. Brudiu in a recent study about the researches made on the Hallstatt in the south-eastern Moldavia¹⁵. The author attributes to Tămăoani group the following findings:

1. Galați, the place named "Precista", situated on the Danube's cliff¹⁶;
2. Ijdileni-Frumușița¹⁷;
3. Tămăoani¹⁸;
4. Rogojeni¹⁹;
5. Suceveni-Stoborâni²⁰.

M. Brudiu gives more details about the settlement from Ijdileni-Frumușița, situated on the lower terrace between Ijdilenilor valley and Prut valley, on the place named "Via lui Ion Ciurea" (Ion Ciurea's vineyard), where a section as large as 1.5 x 20 m was made. Sequentially, side cassettes were excavated²¹. The stratigraphy is revealed as following: over the dwelling level belonging to Tămăoani group (including the hut n. 2), accordingly to the text²², there is a bed Babadag II, overlapped, at its turn, by a bed belonging to Babadag culture²³. About the level attributed to Tămăoani group, are mentioned ceramics fragments of cups and ears, adorned with grouped incised lines,

9 Cf. László, 1986, p. 72, with bibliography and notes.

10 *Ibidem*, see also note 12, referring to Florescu A., Florescu M., 1983, p. 74 - 76, and to information kindly offered by M. Florescu.

11 László, 1986, p. 72. See also László, 1985 - 1986, p. 22; 1989, p. 127 (synoptic table).

12 Petrescu-Dîmbovița, 1953, p. 771, fig. 7/1 = László, 1986, fig. 10/1.

13 Andronic, 1962, p. 91, fig. 4/1 = Andronic, 1982, p. 120, fig. 6/3. On the Belozerska character of the vases from Tămăoani and Vaslui, see Meljukova, 1979, p. 35 - 36.

14 Cf. László, 1985 - 1986, p. 9; László, 1989, p. 120.

15 Brudiu, 1991.

16 *Ibidem*, p. 221 and note 2; p. 222, fig. 1, nr. 1.

17 *Ibidem*, p. 221 and note 7; p. 222, fig. 1, nr. 6; p. 223 - 232.

18 *Ibidem*, p. 221 and note 8; p. 222, fig. 1, nr. 7.

19 *Ibidem*, p. 221 and note 10; p. 222, fig. 1, nr. 9.

20 *Ibidem*, p. 221 and note 9; p. 222, fig. 1, nr. 10.

21 *Ibidem*, fig. 2; plan and profile of the section made in 1989.

22 *Ibidem*, p. 223.

23 It is considered that "the future research could also identify elements Babadag I within other complexes of the settlement". *Ibidem*, p. 225, note 24.

either horizontally in groups of two or three, or on the surface between the body and the neck of the vase, or obliquely on the body of the cup, as well as on the ear²⁴. Besides this ornamental element, we also find the "incised point" or the motif consisting of small incised lines, obliquely or horizontally placed within the register which marks the zone between the body and the neck. The neck is adorned with incized lines hatched triangle²⁵. It is considered that this ceramics material, although in small quantity, is significant for the beginning of the Hallstattian period in this area. As conclusion, M. Brudiu considers - in full agreement with our opinion - that the fragments discovered in the proximity of the hut n. 2 from Ijdileni-Frumușița "have a decoration specific to the pottery of the group named Tămăoani". We are not able to suppose what will bring the future research after the enhance of this excavation, but the presence of this ornamental style (fig. 3/1 - 7) on the fragments proceeding from several cups seem to define this dwelling complex as belonging to a certain stage in comparison with the findings from Vînători (our emphasis, A.L.)²⁶.

About this last settlement, known for a long time²⁷ (as the fortuitous discovery of a vase of Belozerka type in the sector B of the settlement Babadag I brings to light)²⁸, Brudiu considers that, "as a result of the research from Ijdileni-Frumușița, which revealed a more conclusive material, it is imposed to discern at Vînători a stage "Tămăoani" on which, at a certain moment, Babadag I stage was grafted²⁹.

Accordingly to the author's opinion, this interpretation could also resolve the question put by S. Morintz, that is "the possible correspondence between the material found by M. Brudiu in 1979 at Vînători (Galați) and an earlier horizon than the Hallstattian pieces known so far in the north-eastern Muntenia and the northern Dobrudja, including those from the first level at Babadag"³⁰. M. Brudiu also considers that "The incised ornaments made as a rows of horizontal, oblique and vertical lines, as well as of points and short rows of lines, belong to Tămăoani stage. The same adornments, which were subsequently adopted in this area, having as components the circle and tangent lines, also correspond to Babadag I stage. Thus, the contact between these two stages was made at Vînători. So far, we have no acknowledge about the penetration of Babadag I stage northwards from Vînători, into the basin of the Lower Prut"³¹.

Resuming, one year later, the stratigraphical situation of this settlement, M. Brudiu emphasizes that "If the future research from Vînători would confirm the existence of a stage "Tămăoani", it results that in the zone of the former cliff of the Brateș river we have the following succession: 1. a settlement from the final stage of the Bronze Age; 2. a settlement from the stage Tămăoani of the Early Hallstatt (previous to the half of the 12th century BC, cf. A. László); 3. a settlement from the early stage (named by A. László as Vînători of the first stage of Babadag culture); 4. within an area situated northwards, where we found a Hallstattian citadel, there is a Hallstattian settlement with stamped pottery (Cozia type)"³².

About the settlement "from the final stage of the Bronze Age", with no other specification, it is quoted an older paper of the author, where it results that we are faced with findings of Sihleanu type³³. Other two papers of M. Brudiu relate about the presence at Vînători (without stratigraphical distinction) of the pottery of Sihleanu type, which makes the genetical link between the Bronze Age and the first Iron Age

24 *Ibidem*, fig. 3/1 - 5, 7.

25 *Ibidem*, fig. 3/6.

26 *Ibidem*, p. 231.

27 Brudiu, 1970; 1980; 1981; Florescu A., Florescu M., 1983, p. 77 - 78 and p. 90 (note 19).

28 It is about "a large storing vase", found in 1975 in the circumstance of an excavation for a water pipe, cf. Brudiu, 1991, p. 232. (*Ibidem*, and note 35, where the author mentions that "proves of this penetration" were found at Vînători "as early as 1986", refering to Brudiu, 1970, fig. 1/1 and 2/2). Making reference to the same piece, Brudiu, 1992, p. 6, presents the year 1970 as the moment of the discovery and relates about "a small vase with spherical body, short neck and the edge of the rim lightly flared out rim", reproduced in the fig. 1/1, without a scale. In the text, the vase is described as having a height of 68 cm.

29 Brudiu, 1991, p. 232. Although, at p. 222, fig. 1, n. 22, the settlement from Vînători is described as a Babadag type

finding. See also Brudiu, 1992, p. 6 - 7.

30 Cf. Brudiu, 1991, p. 232; Morintz, 1987, note 89.

31 Brudiu, 1991, p. 232.

32 Brudiu, 1992, p. 7.

33 *Ibidem*, note 14, with reference to Brudiu, 1970, p. 513; see also fig. 3/1 - 9; 5/1; 6/5, 11: incized decoration pottery.

(Babadag I) in this zone³⁴. At their turn, N. Harțuche and O. Silvestru, referring to M. Brudiu's findings from Vînători, also speak about a pottery of Sihleanu type (Pre-Babadag), which appears in a similar archaeological context with that from Siliștea-Nazîru and Brăilița³⁵.

The stratigraphical pattern, presented by M. Brudiu in 1992 for the settlement at Vînători (situated in the place named in the author's publication as "La Folică", "La Forică" or "La Furică") can be considered as ideal in order to clarify the genesis of the Early Hallstatt from the Lower Danube, which keeps of being suppositional since, so far, we are not able to separate the levels of dwelling of Sihleanu, Tămăoani and Babadag types. We consider that at Vînători there was a phase Babadag I earlier than the findings of this type known until this moment in the north-eastern Muntenia and the northern Dobrudja (including Babadag). This opinion is agreed by S. Morintz, as well as M. Brudiu³⁶, with our limitation that this phase early Babadag I must not be mixed up with the group and phase Tămăoani, which is previous, from which we can remark the absence of the concentric circles with incised tangent lines.

The situation from Vînători is also intricate by the fact that the excavations, still unpublished, made by M. and A. Florescu, together with M. Nicu, during 1973 - 1974, revealed a settlement belonging to Noua culture, succeeded by a long lasting Hallstattian inhabitation. The stratigraphical observation from this archaeological site were considered as similar to those registered at Cîndești³⁷. Marilena Florescu was so kind to offer the information which bring to light that the settlement of Noua culture is succeeded by a Hallstattian level of inhabitation featured by a pottery with incised decoration (Tămăoani ?, Babadag I ?), overlapped by a bed belonging to Cozia group, with

elements of Babadag II type (concentric circles with stamped tangent lines). It seems that we are faced with another spot, placed at about 400 m northwards from the point investigated by M. Brudiu, taken into discussion above, point named "the second citadel"³⁸.

Therefore, we can consider as certified, through the vertical and horizontal stratigraphical data, the existence at Vînători of a new settlement Noua, succeeded by early Hallstattian levels with incised pottery (Tămăoani ?, Babadag I ?), succeeded, at their turn, by an inhabitation belonging to Cozia/Babadag II group. In this situation, it is still open the question of the cultural and chronological affiliation of the pottery "Sihleanu type" discovered at Vînători, which, probably, represents here only a ceramics category, integrated either in Tămăoani group (not yet stratigraphically proven) or in the early Babadag I phase (already certified at Vînători).

In our attempt to "solve" this problem, we are going to treat in the following lines the published findings (respectively recently communicated) from Siliștea (Brăila County) and Mlăjitul Florilor-Garvăn (Tulcea County)³⁹.

During 1981 - 1984 a Hallstattian settlement was investigated at Siliștea (-Nazîru) on an erosion remain placed on the holm of Buzău river, risen as a promontory isolated from the actual terrace, named "Popina" by the inhabitants. The archaeological excavations were extended on more than 700 m², and revealed only one level of inhabitation, as thick as 0.3 - 0.6 m, belonging to the phase II of Babadag culture⁴⁰.

Besides the vestiges of this culture, two vases were found ("in dwellings with typical Babadag material") - a jar and a bowl - belonging to Coslogeni culture. The authors mention that "not a single superficial level was found to prove a Coslogeni inhabitation", emphasizing that, if this situation will be confirmed by the future research, "we must consider

34 Brudiu, 1980, p. 398 - 400; 1981, p. 530 - 535, with the afferent illustration.

35 Harțuche, Silvestru, 1992, p. 22 and note 7. We keep the name of the locality as published by the authors, although, accordingly to the Catalogue of the Localities in Romania, the name of the village is Siliștea; Mazîru is the old name. Cf. Jordan et al., 19974, p. 185 and 230.

36 Morintz, 1987, p. 62 and note 89; Brudiu, 1991, p. 232.

37 Florescu A., Florescu M., 1983, p. 76 - 77, 90 and note 19.

38 Brudiu, 1991, p. 232.

39 In this situation, too, we keep the name of the place of discovery as the author uses, although, accordingly to the Catalogue of the Localities in Romania we find Garvăn village, Jijila commune, Tulcea County, without Mlăjitul Florilor. Cf. Jordan et al., 1974, p. 143. 181.

40 Harțuche, Silvestru, 1992.

that these two vases were brought here from outside"⁴¹.

About the Hallstattian pottery, typical for the phase Babadag II, we can remark the relative variety of the decoration with circles and tangent lines made by stamping. It was also mentioned a fragment of a vase on which the ornamentation was incised⁴². Numerous fragments were also remarked, made of fine clay, adorned "with bands of horizontal lines, shaped as zigzags, garlands, simple or hatched triangles or net-shaped, all types being incised"⁴³.

Resuming in the conclusion the chronological framing of the settlement from Siliştea (-Nazîru), the authors reassert the opinion according to which this site belongs to the phase Babadag II, with a possible prolongation of its existence until the beginning of the phase Babadag III⁴⁴.

Taking into discussion the question of the genesis of Babadag culture and relatively to the beginning of the settlement the authors refer again to the presence here of the pottery with incised decoration of Sihleanu pattern (Pre-Babadag) and Babadag I. Along with a brief review of the findings and interpretation considered as relevant (Sihleanu, Vînători, Siliştea-Nazîru, Brăiliţa)⁴⁵, but with no quotation of the recent literature, the authors conclude: "Despite the possible analogies between the decoration of pottery of Sihleanu type and that belonging to the phase Babadag I, there is no certitude of the direct connection between these ones. It is quite probably that there was another link, which was not yet made evident so far"⁴⁶. In the admittance that we theoretically agree the first phase quoted above, we think that the second one presents only partially the truth. We afford to stress this aspect

since through the definition of Tămăoani group (ignored by the authors), we attempt to find the cultural and chronological "link" which really seemed to be absent. This existence of this link was subsequently admitted and confirmed by M. Brudiu's research⁴⁷.

The incised decorated pottery, in its wholeness, found at Siliştea (-Nazîru), is considered by N. Harţuche and O. Silvestru as being specific to the phase Babadag I (still found together with the archaeological material belonging to the phase Babadag II, which are prevalent). This phenomenon is explained either by the existence at "Popina" from Siliştea (-Nazîru), in certain places of the Hallstattian settlement, of traces of short time inhabitation belonging to the phase Babadag I (interpretation not yet confirmed by the stratigraphical data), or by the presumption (which seems to more plausible to the authors) that the inhabitation from the phase Babadag II began during an earlier stage, which preserved some older elements (Babadag I)⁴⁸.

Thus, we are faced with a situation resembling, to a certain extent, to the settlement (or settlements) from Vînători. It is out of the question to consider, not even hypothetically, the existence of levels Sihleanu and Tămăoani related to the site from Siliştea (-Nazîru). By all means, we consider as beyond doubt the presence here of the material of early Babadag I type, comparable to those certified at Vînători. We obviously have no right to put under question the correctness of our colleagues N. Harţuche and O. Silvestru. Our intention is only to express the hope that the future investigations of the cultural level, as thick as 0.60 m, will reveal on stratigraphical background the stages which mark, only typologically so far, the evolution of Babadag culture from its beginning until the start of its last period of development. We also have to clarify the stratigraphical position of the vases belonging to Coslogeni culture, as well as the possible existence of level of inhabitation of Sihleanu type.

So far, our image about the habitat from the end of the Bronze Age and the beginning of the first Iron

41 *Ibidem*, p. 17. Cf. also p. 20 and plate II/ 2 - 3.

42 *Ibidem*, p. 21. The pottery found here is illustrated in the plates IX - XI. XIII - XVIII.

43 *Ibidem*, p. 20 - 21.

44 *Ibidem*, p. 22 - 23. The presence of Babadag III vases is explained by the possible existence, in certain places of the settlement, of traces of inhabitation for a short period during this phase (without a stratigraphical confirmation), or by a long lasting inhabitation in the settlement, announcing the beginning of the last phase.

45 *Ibidem*, p. 22. See also notes 6 - 7, referring to Morintz, 1964, p. 101 - 118, and Brudiu, 1981, p. 259.

46 Harţuche, Silvestru, 1992, p. 22.

47 Cf. László, 1986 and 1985 - 1986, p. 22; 1989, p. 127 (synoptic tables); Brudiu, 1991, p. 221 - 232; 1992, p. 7.

48 Harţuche, Silvestru, 1992, p. 22 - 23.

Age in the zone of Siliștea settlement can be completed with the results of the research made here by V. Sîrbu and S. Pandrea at the place named "Terasa" or "Conac" ("Terrace" or "Manor"). During the archaeological excavations made here it was found a settlement featured by a pottery adorned with fascicles of horizontal or arched lines, with groups of oblique lines, made by incision, as well as lines consisting by fine pricks (small holes). Besides this material, ceramics fragments Coslogeni were also revealed, which could not be stratigraphically discerned. The authors attributed this settlement to Babadag culture, "the earlier" phase I⁴⁹.

The discussion occasioned by the presentation of the excavation report emphasized that in the pottery of Siliștea "Terrace" the typical decoration for the phase Babadag I - concentric circles with tangent lines - is absent. On the other hand, the forms and the ornamental motifs are resembling to the pottery found at Tămăoani. Therefore, we considered that this settlement rather belongs this last cultural group. This opinion seems to be accepted by the authors of the report. In this situation still has to be clarified the stratigraphic relation between the ceramics fragments of Coslogeni type and the settlement taken into discussion above.

By our opinion, we afford to affirm that we gained the complementarity of these two settlements from Siliștea, "Terrace" and "Popina". In the actual stage of the investigation, we can admit that the Hallstattian inhabitation begins in the settlement from "Terrace" and continues, at a certain moment, with that from "Popina". The precise datation of this moment depends on the possible gathering of more thorough stratigraphical data about the evolution of the settlement from Siliștea (-Nazîru) - "Popina".

At last, we wish to discuss the settlement from Mlăjitul Florilor-Garvăn, Tulcea County, investigated by G. Jugănar. The author distinguished here three level of inhabitation. The third one was attributed to the phase Babadag III and the second one - to the phase Babadag II. The first level, which is more interesting in this context, was featured by the presence

of vases of Babadag II type, merged with ceramics fragments of Coslogeni type, as well as other ones with rich incised decoration, belonging to Tămăoani type, with no stratigraphical separation. These findings suggest the succession Coslogeni-Tămăoani-Babadag II-Babadag III (therefore, we note a comparable situation, to a certain extent, to that found at Siliștea-Nazîru "Popina" !). The author of the excavations does not exclude the possibility of the existence in the same period of the final phase Coslogeni and Tămăoani group⁵⁰.

Some months after, G. Jugănar. takes again into discussion on the findings from the first level of the settlement Mlăjitul Florilor-Garvăn. This time, he considers that the pottery with incized decoration (horizontal lines combined with oblique, angular, arched or waved lines, sometimes along with rows of small holes or pricks) found in this level belongs to the phase I of Babadag culture. The absence in this level of the decoration consisting of concentric cercles with tangent lines is overleaped, considering that this motif is also rare in the level Babadag I from the eponymic settlement and from Beidaud. Therefore, our young colleague concluded that the group Tămăoani is the equivalent of the phase Babadag I (being contemporary), and proposed for this type of findings the name of Tămăoani-Babadag I (in Moldavia), and Babadag I (in Dobrudja)⁵¹.

We consider that such an interpretation is one step backwards in the attempt of explaining the genesis of the hallstattian civilization at the Lower Danube, especially Babadag culture. We still consider that it worths to have in view the result of the investigation made during the last few years, consisting in the outline - on the background of stratigraphically and typologically defined complexes - of an "horizon" with incized pottery, from which certain defining elements for Babadag culture are absent (including the motif of the concentric cercles with tangent lines). Thus, it is previous to the phase Babadag I, which will be grafted

⁵⁰ Jugănar, 1993.

⁵¹ Jugănar, 1993 a. Acknowledgments for author's kindness to offer a copy of the illustration of this material, with the archaeological material which we had the opportunity to see in the exhibition organized at Tulcea, together with the Colloquium, in September 1993.

⁴⁹ Sîrbu, Pandrea, 1993. Acknowledgments for authors' kindness to offer supplementary information.

exactly on (or also on) this "horizon", which we named Tămăoani. The site excavated at Mlăjitul Florilor, along with other ones discussed in the pages above, belongs to this "horizon".

Of course, numerous questions still are so far without a satisfying answer. We are going to outline only some of these problems, which we hope we shall be able to resume with another occasion, inviting in the same time our colleagues having the same preoccupation to meditate upon them.

1. It seems to be beyond any doubt that the "early hallstattian" civilization from the Lower Danube went on after the complex Noua (-Sabatinovka)-Coslogeni, the strict delimitation of the areals of the component cultures having to be established more thoroughly. If it was not possible to remark any genetic connection between Noua culture and the early hallstattian civilizations which come after it (we refer to the cultures Gáva-Holíhrady and Corlăteni-Chișinău), we consider that should be revised the almost univocal conception accordingly to which not even Coslogeni culture did not bring its contribution to the formation of the civilization at the beginning of the Iron Age at the Lower Danube. We have in view the signalation, mainly during the final stage of Coslogeni culture in the north-eastern Muntenia and in Dobruja, of certain "hallstattian" elements of western type, as well as of certain ornamental forms and motifs, made by incision, which are also present in the repertory of "Pre-Babadag" and even Babadag I pottery. This problem worths to be re-analyzed, taking also into account the process of formation of Belozerska culture in the north-Pontic steppe-region, culture formed on the background of Sabatinovka culture.

2. If it seems to be obvious the difference between the group (phase) Tămăoani and Babadag I (as we attempted to prove), so far it still is insufficiently clear the relation between the findings gathered in "Sihleanu group", on the one hand, and what we defined as Tămăoani group, on the other hand. Only indubitable stratigraphical data could clarify whether these groups are strictly distinct and successive or, at least partially, are identical and contemporary, preceding the phase Babadag I and contributing to its genesis.

3. About the origin of this culture, the ornamental

motif consisting of concentric circles with tangent lines, as a characteristic feature, was explained by a component brought here through the influence of Insula Banului group. If the relatively late datation of this last group, recently supported by arguments which worth to be considered, is correct, we should find another explanation. We should consider for getting to a conclusion about this process the observation of our lamented colleague Emil Moscalu about the role of the findings from Radovanu (late Coslogeni) and especially those of Meri, Pietroșani and Cățelu Nou types, dated in Hallstatt A.

4. About the "early hallstattian" influences, having a western origin, noted in the genesis of Babadag culture, we always find references to a possible component of Gáva type, with origin in Transylvania. We should verify whether we are not rather faced with the "current" which left from the south-eastern Carpatho-Danubian area (mainly from Banat), having a decisive role in the genesis of an "horizon" with grooved pottery in Oltenia and Muntenia (including the future areal of Insula Banului group) and bringing decisively its contribution to the genesis of Corlăteni-Chișinău culture within the area between the Eastern Carpathians and the basin on Nister river. In the same connection, we find significant to add that, unlikely this last space, we have not yet found in the areal of Babadag culture (except the settlement from Cîndești, found at its edge and which was already treated in the lines above) an horizon with grooved pottery interposed between the period of existence of Noua / Coslogeni cultures, on the one hand, and Babadag I, on the other hand, period "replaced" by the evolution of some "Pre-Babadag" cultural groups, mainly Tămăoani, as we attempted to prove.

5. At last, taking into account the prolonged evolution of Belozerska culture (which is extended till the period of existence of Babadag II phase, that is Cozia and Saharna-Solonceni groups), it is necessary a more thorough investigation of the relations between this culture and the early hallstattian cultures from the Lower Danube, relations which cannot be limited in the period of existence of Tămăoani of early Corlăteni groups (contemporary), as sometimes it is understood.

BIBLIOGRAPHY

Andronic, A.

- 1962 *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, in: *Materiale*, 8, 1962, p. 89 - 101 (in collaboration).
 1982 *Descoperirile traco-geto-dace de la Vaslui*, in: *Cercetări Istorice*, 12 - 13, 1981 - 1982, p. 117 - 126.

Brudiu, M.

- 1970 *Cercetări perieghetice în sudul Moldovei*, in: *Materiale*, 9, 1970, p. 511 - 528.
 1980 *Rezultatele cercetărilor de la Vinători, jud. Galați*, in: *Materiale și Cercetări Arheologice*, Tulcea, 1980, p. 398 - 406.
 1981 *Contribuții la cunoașterea genezei Hallstattului în sud-estul României*, in: *SCIVA*, 32, 1981, 4, p. 529 - 536.
 1991 *Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, in: *SCIVA*, 42, 1991, 3 - 4, p. 221 - 239.
 1992 *Descoperiri arheologice în județul Galați*, in: *Danubius*, XIII - XVI, 1992, p. 5 - 21.

Florescu, A. , Florescu, M.

- 1983 *Aspecte ale civilizației traco-dacice în zona de curbură a Carpatilor*, in: *Studia Antiqua et Archaeologica*, 1, 1983, p. 72 - 93.

Harțuche, N.

- 1972 *Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului de la Dunărea de Jos*, in: *Pontica*, 5, 1972, p. 59 - 75.
 1973 *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în județul Brăila*, in: *SCIV*, 24, 1973, 1, p. 15 - 25.
 1980 *Preliminarii la repertoriul arheologic al județului Brăila*, in: *ISTROS*, 1, 1980, p. 281 - 354.

Harțuche, N. , Anastasiu, F.

- 1976 *Catalogul selectiv a colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila, 1976.
 1980 *Săpăturile arheologice de la Sihleanu, com. Scorțaru Nou, județul Brăila*, in: *ISTROS*, 1, 1980, p. 93 - 109.

Harțuche, N., Silvestru, O.

- 1992 *Considerații asupra cercetărilor din așezarea*

Babadag de la Siliștea-Nazîru, județul Brăila, in: *Istros*, 6, 1992, p. 17 - 24, 343 - 361.

Hänsel, B.

- 1976 *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, Bonn, 1976.

Iordan, I. et al.

- 1974 *Indicatorul localităților din România*, București, 1974.

Jugănar, G.

- 1993 *Așezarea hallstattiană de la Mlăjițul Florilor-Garvăn, jud. Tulcea*, Paper presented at The XXVIIth Session of Archaeological Reports, Constanța, 13 - 16 May 1993.
 1993 *Considerații privitoare la grupul Tămăoani de pe teritoriul Dobrogei*, Paper presented at The International Colloquium "The First Iron Age at the Danube's Embouchure and in the Circum-Pontic Area", Tulcea, 27 September - 2 October 1993.

László, A.

- 1985 - 1986 *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei*, Abstract of the work for doctor's degree, Iași, 1985 (1986).
 1986 *Grupul Tămăoani. Asupra "orizontului" hallstattian timpuriu cu ceramică incizată din sudul Moldovei*, in: *Memoria Antiquitatis*, XII - XIV, 1980 - 1982 (1986), p. 65 - 91.
 1989 *Les groupes régionaux anciens du Hallstatt à l'est des Carpates. La Moldavie aux XIIe - VIIe siècles av.n.è.*, in: *La civilisation de Hallstatt. Bilan d'une rencontre*, Liège 1987 (ERAUL, 36), Liège, 1989, p. 111 - 129.

Meljukova, A.I.

- 1979 *Skifiya i frakijskij mir*, Moskva, 1979.

Morintz, S.

- 1964 *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, in: *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 101 - 118.
 1971 *Probleme ale Hallstattului timpuriu în zona istro-pontică în lumina cercetărilor de la Babadag*, în: *Peuce*, 2, 1971, p. 19 - 25.

- 1977 *Probleme privind originea tracilor în lumina cercetărilor arheologice*, in: *Revista de Istorie*, 30, 1977, 8, p. 1465 - 1488.
- 1978 *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, 1, București, 1978.
- 1987 *Noi date și probleme privind perioadele hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (Cercetările de la Babadag)*, in: *Thraco-Dacica*, 8, 1 - 2, 1987, p. 39 - 71.

Moscalu, E.

- 1976 *Die frühhallstattzeitlichen Gräber von Meri (Gem. Vedeia, Kr. Teleorman)*, in: *Thraco-Dacica* (1), 1976, p. 77 - 86.

Moscalu, E., Beda, C.

- 1979 *Descoperirile arheologice de la Pietroșani, jud. Teleorman*, in: *Cercetări Arheologice*, 3, 1979, p. 375 - 383.

Petrescu-Dîmbovița, M.

- 1953 *Cercetări arheologice în așezarea din prima epocă a fierului de la Tămăoani*, in: *SCIV*, 4, 1953, 3 - 4, p. 765 - 778.

Sîrbu, V., Pandrea, S.

- 1993 *Siliștea - "Terasa", jud. Brăila; așezare de tip Babadag*, Paper presented at the XXVIIth Session of Archaeological Reports, Constanța, 13 - 16 May 1993.

DESPRE ORIGINEA, EVOLUȚIA ȘI CRONOLOGIA PRIMEI EPOCI A FIERULUI LA DUNĂREA DE JOS

Atila László

Cu câțiva ani în urmă, într-un studiu special, am reluat problema grupului Tămăoani, definit inițial de B. Hänsel¹. Spre deosebire de învățatul german, care tratase grupul Tămăoani ca un grup ceramic, bazându-se și pe cercetările mai recente, noi am încercat, în limitele posibilităților, să ne referim la toate aspectele mai importante care pot defini un grup cultural (aria de răspândire, tipul de așezare și locuințe, ritul și ritualul funerar, inventarul arheologic, originea, evoluția, legăturile)². Fără a repeta cele expuse cu acel prilej, reamintim doar câteva dintre concluziile noastre, pentru a putea redeschide discuția privitoare la problema anunțată. În ceea ce privește aria de răspândire a grupului Tămăoani, noi am limitat-o, în principal, la sudul Moldovei: Cîmpia Covurluiului (Foltești, Tămăoani, Vînători), inclusiv de contact cu Podișul Covurluiului, respectiv Depresiunea Elan-Horincea (Suceveni) și marginea sud-estică a Subcarpaților Vrancei (Cîndești). Am remarcat că această din urmă așezare pare a face legătura cu unele descoperiri înrudite din nord-estul Munteniei (Sihleanu, Rîmnicelu, Brăilița, Siliștea-Nazîru, Spiru Haret), încadrate în parte în grupul Sihleanu, în parte în cultura Babadag³. Am apreciat că limita nordică a ariei de răspândire a grupului Tămăoani ar putea fi marcată, eventual, de fragmentele ceramice sporadice, descoperite în așezarea hallstattiană de la Brădicești (Podișul Central Moldovenesc)⁴.

Odată cu stabilirea unui "orizont" hallstattian timpuriu cu ceramică incizată și pe teritoriul Moldovei, Hänsel a lăsat deschisă întrebarea, dacă este vorba, într-adevăr, de un grup aparte, sau numai de un fenomen marginal al culturii Babadag timpurii⁵. Chiar

dacă descoperirile care puteau fi atribuite grupului cultural în discuție erau încă puține, analiza lor ne-a permis să constatăm că "orizontul" cu ceramică incizată din sudul Moldovei nu prezintă un aspect unitar. Comparând ceramica celor două așezări mai bine cercetate, Tămăoani și Vînători, am remarcat, alături de unele elemente comune, și deosebiri ce ni s-au părut semnificative. Am socotit relevantă, mai ales, prezența la Vînători a ceramicii tipice Babadag I, ornamentată cu șiruri de cercuri concentrice cu tangente incizate, specie ceramică absentă la Tămăoani, admitând că cele două așezări, apropiate, situate în aceeași zonă, marchează două momente (etape) succesive în constituirea civilizației "hallstattiene timpurii" din regiunea Dunării de Jos, chiar dacă acest proces este încă departe de a fi clarificat⁶. Astfel, am considerat că așezarea de la Tămăoani, ca și necropola de la Foltești, caracterizate printr-o ceramică de gen Sihleanu (sau "Prebabadag")⁷ sunt anterioare față de așezarea de la Vînători, în care, alături de specia ceramică amintită, apare și cea tipică Babadag I⁸. Datele stratigrafice, avute atunci în vedere (necropola de la Foltești, anumite sectoare ale așezării de la Vînători) ne-au indicat că "orizontul" cu ceramică incizată se situează între sfîrșitul culturii Noua și începutul fazei Babadag II, respectiv al grupului Cozia⁹. Această cronologie relativă a putut fi nuanțată datorită observațiilor stratigrafice de la Cîndești, unde, între nivelul Noua II și cel cu ceramică incizată,

6 László, 1986, p. 71 și fig. 12 - 13 (planșe tipologice).

7 În legătură cu aspectul cultural numit inițial "Prebabadag", apoi Sihleanu, prin care s-ar fi integrat în cultura Babadag anumite elemente moștenite din epoca bronzului, în special din ceramica culturii Monteoru (ghirlande, triunghiuri hasurate, benzi de linii paralele, orizontale sau unghiulare etc., realizate prin incizie, vezi: Hartuche, 1972; 1973; Hartuche, Anastasiu, 1976, p. 18, 177 - 180, nr. 361 - 370; 1980.

8 În legătură cu problema originii culturii Babadag, inclusiv a ceramicii tipice fazei Babadag I, vezi: Morintz, 1964, p. 110 - 111, 114 - 118; 1971, p. 21 - 23; 1977, p. 1482; 1978, p. 160; 1987, p. 50 - 69; Moscalu, 1976; Moscalu, Beda, 1979, p. 376 - 378; Brudiu, 1981, p. 531 - 535; 1991 (în spec. p. 231 - 232; 1991, p. 6 - 7).

9 Cf. László, 1986, p. 72, cu bibliografie și *infra*.

1 Hänsel, 1976, I, p. 144 - 147.

2 László, 1986. Vezi și László, 1985 - 1986, p. 11 - 13 și p. 22 (tabel sinoptic); László, 1989, p. 122 - 123 și p. 127 (tabel sinoptic).

3 Hartuche, 1980, p. 302, 312 - 313, 329 - 333.

4 Săpături C. Ionomu, prin amabilitatea căruia am putut studia unele materiale, printre care și unele fragmente de cești, cu analogii în așezarea de la Tămăoani.

5 Hänsel, 1976, p. 146.

atribuit fazei Babadag I (târzie) se interpune un nivel de locuire aparținând grupului Corlăteni, cu ceramică canelată¹⁰.

Pentru a recapitula, am ajuns la concluzia că în cadrul "orizontului" cu ceramică incizată din sudul Moldovei putem deosebi două etape. Prima, pentru care am propus denumirea de *Tămăoani*, ar putea fi datată la începutul Hallstattului, în răstimpul corespunzător nivelului de tip Corlăteni de la Cîndești, iar cea de a doua, pe care am numit-o *Vînători*, ar corespunde fazei Babadag I (timpurii ?) și datată tot în limitele fazei Hallstatt A¹¹. Mai este menționat, în susținerea ideii de mai sus, că sincronismul între așezarea (și implicit, etapa) *Tămăoani*, pe de o parte, și faza Corlăteni timpurie, pe de altă parte, este sprijinit și de descoperirea unor vase analoage de tip Belozerka, atât în așezarea de la *Tămăoani* (groapa 2)¹², cât și în necropola grupului Corlăteni de la Vaslui (morm. 4)¹³. Mai este necesar să reamintim, în această primă parte a lucrării, și faptul că în sudul Moldovei (Cîmpia Siretului Inferior și Cîmpia Cuvurului) lipsesc descoperirile de tip Corlăteni, această regiune făcând parte, probabil încă de la începutul Hallstattului, din aria unor culturi sau grupe culturale, specifice zonei Dunării de jos și celei istro-pontice¹⁴.

Reluarea, acum, a discuțiilor privind grupul *Tămăoani* și, implicit, a genezei și evoluției civilizației "hallstattiene timpurii" de la Dunărea de Jos, a fost determinată de publicarea (sau comunicarea) unor noi descoperiri, precum și de apariția unor noi informații și interpretări, privitoare la altele, de mai multă vreme cunoscute. În lucrarea de față ne propunem doar o scurtă trecere în revistă a acestora, intenționând să revenim asupra acestei probleme, în ansamblul ei, cu altă ocazie.

Ideea noastră, cu privire la existența unei etape *Tămăoani*, precedând faza Babadag I și contribuind la geneza ei, a fost îmbrățișată de M. Brudiu, într-un

studiu recent, referitor la cercetările privind Hallstattul din sud-estul Moldovei¹⁵. Autorul atribuie grupului *Tămăoani* următoarele descoperiri:

1. *Galați*, punctul "Precista", aflat pe faleza Dunării¹⁶.

2. *Ijdileni-Frumușița*¹⁷.

3. *Tămăoani*¹⁸.

4. *Rogojeni*¹⁹.

5. *Suceveni-Stoborăni*²⁰.

M. Brudiu se oprește mai pe larg asupra așezării de la Ijdileni-Frumușița, aflată pe terasa inferioară situată între Valea Ijdilenilor și Valea Prutului, pe locul numit "Via lui Ion Ciurea", unde a fost efectuată o secțiune de 1,5 x 20 m, iar ulterior au fost realizate unele casete laterale²¹. Stratigrafia se prezintă în felul următor: peste nivelul de locuire aparținând grupului *Tămăoani* (cărui îi corespunde și bordeiul nr. 2) urmează, conform textului²², un strat Babadag II, suprapus, la rândul său, de un strat aparținând culturii Basarabi²³. În ceea ce privește nivelul atribuit grupului *Tămăoani*, sunt menționate fragmente ceramice provenind de la cești și torți, ornamentate cu linii incizate, dispuse grupat, fie orizontal câte două sau trei, între zona dintre corpul și gâtul vasului, fie oblic, pe corpul ceștii, precum și pe toartă²⁴. În afară de acest element decorativ se mai întâlnește și "punctul incizat" sau motivul constând din mici liniuțe incizate, dispuse oblic, orizontal, în cadrul registrului care demarcă zona dintre corp și gât. Gâtul mai este ornamentat cu triunghiul hașurat din linii incizate²⁵. Se apreciază că acest material ceramic, deși puțin, este semnificativ pentru începutul Hallstattului din zonă. În încheiere, M. Brudiu consideră - în deplin acord cu concluziile noastre - că fragmentele ceramice descoperite în preajma bordeiului nr. 2 de la Ijdileni-Frumușița "au un decor specific ceramicii grupului numit *Tămăoani*."

15 Brudiu, 1991.

16 *Ibidem*, p. 221 și nota 2; p. 222, fig. 1, nr. 1.

17 *Ibidem*, p. 221 și nota 7; p. 222, fig. 1, nr. 6; pp. 223 - 232.

18 *Ibidem*, p. 221 și nota 8; p. 222, fig. 1, nr. 7.

19 *Ibidem*, p. 221 și nota 10; p. 222, fig. 1, nr. 9.

20 *Ibidem*, p. 221 și nota 9; p. 222, fig. 1, nr. 10.

21 *Ibidem*, fig. 2; plan și profil al secțiunii din anul 1989.

22 *Ibidem*, p. 223.

23 Se consideră că "cercetările viitoare ar putea identifica și elemente Babadag I. în alte complexe ale așezării". *Ibidem*, p. 225, nota 24.

24 *Ibidem*, fig. 3/1 - 5, 7.

25 *Ibidem*, fig. 3/6.

10 *Ibidem*, și nota 12, cu referire la Florescu A., Florescu M., 1983, p. 74 - 76, și la amabile informații, primite de la M. Florescu.

11 László, 1986, p. 72. Vezi și László, 1985 - 1986, p. 22; 1989, p. 127 (tabel sinoptic).

12 Petrescu-Dîmbovița, 1953, p. 771, fig. 7/1 = László, 1986, fig. 10/1.

13 Andronic, 1962, p. 91, fig. 4/1 = Andronic, 1982, p. 120, fig. 6/3. Asupra caracterului Belozerka al vaselor amintite de la *Tămăoani* și Vaslui a atras atenția Meljukova, 1979, p. 35 - 36.

14 Cf. László, 1985 - 1986, p. 9; László, 1989, p. 120.

Nu putem ști ce vor mai aduce cercetările viitoare după amplificarea săpăturii de aici, dar prezența acestui stil ornamental (fig. 3/1 - 7) de pe fragmentele provenind de la mai multe cești pare să definească complexul de locuire de aici ca aparținând unei *etape aparte în raport cu ce s-a descoperit la Vînători*" (sl.n. - A. L.)²⁶.

În ceea ce privește această din urmă așezare, de mai multă vreme cunoscută²⁷ (după ce menționează descoperirea întâmplătoare a unui vas de tip Belozerka în sectorul B al așezării Babadag I)²⁸, M. Brudiu consideră că "în urma cercetărilor de la Ijdileni-Frumușița, care au dat un material mai concludent, se impune acum o decelare, la Vînători, a unei "Etapă Tămăoani", pe care s-a grefat, la un moment dat, etapa Babadag I"²⁹. După opinia autorului, în felul acesta s-ar rezolva și problema pusă de S. Morintz, și anume "dacă nu cumva materialele descoperite de M. Brudiu în 1979 la Vînători (Galați) nu corespund unui orizont cronologic mai timpuriu decât materialele hallstattiene cunoscute până acum în NE Munteniei și nordul Dobrogei, inclusiv cele din nivelul I de la Babadag"³⁰. M. Brudiu consideră, în continuare, că "Etapă Tămăoani îi corespund ornamentele realizate prin incizie, sub formă de linii orizontale, oblice și verticale, precum și din puncte sau șiruri de linii scurte. Etapei Babadag I îi corespund aceleași ornamente care au intrat, ulterior, în compoziția cu cercul și linii tangente. Deci, contactul dintre cele două etape s-a făcut la Vînători. Până în prezent penetrația Babadag I nu se cunoaște mai la nord de comuna Vînători, în bazinul Prutului Inferior"³¹.

Revenind, un an mai târziu, asupra situației

stratigrafice a așezării, M. Brudiu afirmă: "Dacă cercetările viitoare de la Vînători vor confirma existența unei etape "Tămăoani", atunci în zona fostei faleze a Brateșului vom avea următoarea succesiune de locuri: 1) o așezare din etapa finală a epocii bronzului; 2) o locuire din faza Tămăoani a Hallstattului timpuriu (înainte de jumătatea secolului al XII-lea î.e.n., A. László); 3) o locuire din etapa timpurie (numită de A. László: Vînători) a primei faze a culturii Babadag; 4) într-o altă zonă la nord, unde este o altă cetățuie hallstattiană, se află o așezare hallstattiană cu ceramică imprimată (tip Cozia)"³².

În ceea ce privește așezarea "din etapa finală a epocii bronzului", fără a se face aici alte precizări, se trimite la o lucrare mai veche a autorului, unde se lasă să se înțeleagă că ar fi vorba de descoperiri de tip Sihleanu³³. În alte două lucrări, M. Brudiu vorbește de prezența la Vînători (fără a putea face o distincție stratigrafică) a ceramicii de tip Sihleanu care face legătura genetică între epoca bronzului și prima epocă a fierului (Babadag I) în această zonă³⁴. La rândul lor, N. Harțuche și O. Silvestru, referindu-se la descoperirile de la Vînători ale lui M. Brudiu, vorbesc și ei de o ceramică de tip Sihleanu (Prebabadag), care apare într-un context arheologic asemănător cu cel de la Siliștea-Nazîru și Brăilița³⁵.

Schema stratigrafică, înfățișată de M. Brudiu în 1992 pentru așezarea de la Vînători (aflată în locul numit, în diferite publicații ale autorului, "La Folică", "La Forică" sau "La Furică") ar fi ideală pentru lămurirea genezei Hallstattului timpuriu de la Dunărea de Jos, dar ea rămâne ipotetică din momentul în care, deocamdată, nu pot fi separate nivelurile de locuire de tip Sihleanu, Tămăoani și Babadag I. Noi admitem că la Vînători a existat o fază Babadag I mai timpurie în comparație cu decoperirile de acest gen cunoscute până acum în nord-estul Munteniei și nordul Dobrogei (inclusiv la Babadag), cum crede S. Morintz, opinie la

26 *Ibidem*, p. 231.

27 Brudiu, 1970; 1980, 1981; Florescu A., Florescu M., 1983, p. 78 - 77 și p. 90 (nota 19).

28 Ar fi vorba de un "mare vas de provizii", descoperit în anul 1975, cu ocazia unei săpături pentru o conductă de irigații, cf. Brudiu, 1991, p. 232. (*Ibidem* și nota 3/5, se menționează ca "dovezi ale acestei penetrații" au fost găsite la Vînători "încă din a986", referindu-se la Brudiu, 1970, fig. 1/1 și 2/2). Menționând aceeași piesă. Brudiu, 1992, p. 6, indică anul 1970 ca momentul descoperirii și vorbește de "un vas mic cu corpul sferic, gâtul scurt și marginea gurii puțin evazată", reprodus în fig. 1/1, fără scară. Din text reiese că vasul are înălțimea de 68 cm.

29 Brudiu, 1991, p. 232. La p. 222, fig. 1, nr. 22, așezarea de Vînători este trecută, totuși, la descoperirile de tip Babadag. Vezi și Brudiu, 1992, p. 6 - 7.

30 Cf. Brudiu, 1991, p. 232; Morintz, 1987, nota 89.

31 Brudiu, 1991, p. 232.

32 Brudiu, 1992, p. 7.

33 *Ibidem*, nota 14, cu referire la Brudiu, 1970, p. 513; vezi și fig. 3/1 - 9; 5/1; 6/5, 11; ceramică cu decor incizat.

34 Brudiu, 1980, p. 398 - 400; 1981, pp. 530 - 535, cu ilustrația aferentă.

35 Harțuche, Silvestru, 1992, p. 22 și nota 7. Păstrăm denumirea localității, așa cum o publică autorii, deși, conform Indicatorului localităților din România, numele actual al satului este Siliștea, numele Nazîru fiind vechea denumire a localității. Cf. Iordan et al., 1974, p. 185 și 230.

care aderă și M. Brudiu³⁶, cu precizarea că, în viziunea noastră, această fază Babadag I timpurie nu poate fi confundată cu grupul (faza) Tămăoani, anterioară, din care lipsește decorul cercurilor concentrice cu tangente incizate.

Situația de la Vînători este complicată și prin faptul că în urma săpăturilor, încă inedite, efectuate de soții M. și A. Florescu, împreună cu M. Nicu, în anii 1973 - 1974, a fost descoperită o așezare a culturii Noua, succedată de o locuire hallstattiană îndelungată, observațiile stratigrafice fiind considerate relativ similare cu cele consemnate la Cîndești³⁷. Din informațiile amabile, primite de la Marilena Florescu, rezultă că așezarea culturii Noua este urmată de un nivel de locuire hallstattian caracterizat prin ceramică cu decor incizat (Tămăoani ? Babadag I ?), suprapus de un strat aparținând grupului Cozia, cu elemente de tip Babadag II (cercuri concentrice cu tangente imprimate). După cât se pare, este vorba de un alt punct, situat la circa 400 m nord față de cel cercetat de M. Brudiu, discutat mai sus, punct numit de cercetătorul amintit "cea de a doua cetățuie"³⁸.

S-ar confirma, deci, prin datele stratigrafiei verticale și orizontale, existența la Vînători a unei așezări Noua, urmată de niveluri hallstattiene timpurii cu ceramică incizată (Tămăoani ? Babadag I ?), succedate de o locuire aparținând grupului Cozia/Babadag II. Rămâne deschisă, în acest caz, apartenența culturală și cronologică a ceramicii "de tip Sihleanu", semnalată la Vînători, care, după toate probabilități, reprezintă aici doar o categorie ceramică, integrată fie în grupul Tămăoani (ceea ce trebuie încă demonstrată stratigrafic), fie în faza Babadag I timpurie (deja dovedită ca existentă la Vînători).

În încercarea de a "dezlega" această problemă, ne vom referi, în continuare, la descoperirile publicate, respectiv comunicate, recent, de la Siliștea, județul Brăila, și Mlăjitul Florilor-Garvăn, jud. Tulcea³⁹.

La Siliștea (-Nazîru), pe un martor de eroziune din lunca Buzăului, care apare ca un promontoriu izolat de

actuala terasă, numit de localnici "Popina", a fost cercetată, în anii 1981 - 1984, o așezare hallstattiană. Săpăturile arheologice au cuprins o suprafață de peste 700 m², constatându-se un singur nivel de locuire, gros de 0,30 - 0,60 m, atribuit fazei II a culturii Babadag⁴⁰.

Alături de vestigiile acestei culturi, au fost descoperite ("în locuințe cu materiale tipic Babadag") și două vase - un borcan și un castron - aparținând culturii Coslogeni. Autorii menționează că "nu s-a constatat nici măcar un nivel superficial care să ateste fie și o urmă sporadică de locuire Coslogeni", adăugând că, dacă această situație se va confirma și în urma cercetărilor viitoare, "trebuie considerat că cele două vase au fost introduse din afară"⁴¹ (sic !).

În ceea ce privește ceramica hallstattiană, tipică pentru faza Babadag II, se remarcă relativa raritate a decorului cu cercuri și tangente realizate prin imprimare, menționându-se și un fragment de vas pe care acest ornament a fost realizat cu ajutorul inciziei⁴². Au fost observate, de asemenea, numeroase fragmente de vase din pastă fină, ornamentate "cu benzi din linii orizontale, în zig-zag, ghirlande, triunghiuri simple sau umplute cu hașuri, în formă de rețea, toate fiind incizate"⁴³.

Revenind, în concluzii, la încadrarea cronologică a așezării de la Siliștea (-Nazîru), autorii își reafirmă opinia, potrivit căreia stațiunea aparține fazei Babadag II, cu o posibilă prelungire a existenței sale până la începutul fazei Babadag III⁴⁴.

Atingând și problema genezei culturii Babadag, în legătură cu începutul așezării, autorii revin la prezența aici a ceramicii cu decor incizat, de factură Sihleanu (Prebabadag) și Babadag I. Făcând o fugitivă trecere în revistă a descoperirilor și interpretărilor socotite ca relevante (Sihleanu, Vînători, Siliștea-Nazîru, Brăilița)⁴⁵,

40 Hartuche, Silvestru, 1992.

41 *Ibidem*, p. 17. Cf. și p. 20 și pl. 11/2 - 3.

42 *Ibidem*, p. 21. Ceramica descoperită este ilustrată prin pl. IX - XI, XIII - XVIII.

43 *Ibidem*, p. 20 - 21.

44 *Ibidem*, p. 22 - 23. Prezența unor vase Babadag III este explicată prin eventuala existență, în anumite puncte ale așezării, a unor urme de locuire de scurtă durată datând din această fază - ceea ce nu este confirmată stratigrafic -, ori printr-o dăinuire mai îndelungată a așezării, anunțând începutul ultimei faze.

45 *Ibidem* p. 22. Vezi și notele 6 - 7 cu referire la Morintz, 1964, p. 101 - 118 și Brudiu, 1981, p. 259.

36 Morintz, 1987, p. 62 și nota 89; Brudiu, 1991, p. 232.

37 Florescu A., Florescu M., pp. 76 - 77, 90 și nota 19.

38 Brudiu, 1991, p. 232.

39 Păstrăm, și în acest caz, denumirea locului de descoperire, așa cum o folosește autorul, deși în Indicatorul localităților din România nu figurează Mlăjitul Florilor, ci doar satul Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea. Cf. Jordan et al., 1974, p. 143, 181.

dar fără a cita literatura mai recentă, autorii ajung la următoarea concluzie: "Cu toate analogiile ce se pot face între decorul ceramicii Sihleanu și cele din faza I Babadag, nu există certitudinea unei legături directe între ele. Este foarte probabil că mai există o verigă de legătură, nesurprinsă până în momentul de față"⁴⁶. Dacă, în principiu, putem fi de acord cu prima fraza citată mai sus, cea de a doua exprimă, credem, numai o jumătate de adevăr. Căci, tocmai prin definirea grupului Tămăoani (ignorată de autori), am încercat să găsim acea "verigă de legătură", culturală și cronologică, care părea, într-adevăr, că lipsește, verigă a cărei existență a fost, ulterior, admisă și confirmată în urma cercetărilor lui M. Brudiu⁴⁷.

Ceramica cu decor incizat, în ansamblu, descoperită la Siliștea (-Nazîru), este considerată de N. Harțuche și O. Silvestru ca fiind specifică fazei Babadag I (dar găsită împreună cu materialele arheologice aparținând fazei Babadag II, care sunt dominante). Fenomenul este explicat fie prin existența la "Popina" de la Siliștea (-Nazîru), în anumite puncte ale așezării hallstattiene, a unor urme de locuire de scurtă durată, aparținând fazei Babadag I (ceea ce nu este încă confirmată stratigrafic), fie prin presupunerea (care pare a fi mai verosimilă pentru autori), potrivit căreia locuirea din faza Babadag II a început într-o etapă mai timpurie, în care s-au transmis unele elemente vechi (Babadag I)⁴⁸.

Suntem, deci, în fața unei situații oarecum asemănătoare ca în cazul așezării (așezărilor) de la Vînători, fără ca, în legătură cu stațiunea de la Siliștea (-Nazîru) să se pună, măcar ipotetic, existența unor niveluri de tip Sihleanu și Tămăoani. Oricum, ni se pare indubitabilă prezența aici a unor descoperiri de tip Babadag I timpurii, comparabile cu cele atestate la Vînători. Evident, nu avem nici un drept de a contesta corectitudinea observațiilor făcute de colegii N. Harțuche și O. Silvestru; sperăm doar că, în urma viitoarelor cercetări, în cadrul stratului de cultură, ce atinge o grosime de până la 0,60 m, vor putea fi distinse, și stratigrafic, etapele ce marchează, deocamdată numai tipologic, evoluția culturii Babadag de la

începuturile ei până la pragul ultimei sale faze de dezvoltare. Rămâne, de asemenea, de clarificat, poziția stratigrafică a vaselor aparținând culturii Coslogeni, ca și eventuala existență a unui nivel de locuire de tip Sihleanu.

Deocamdată, imaginea noastră cu privire la habitatul de la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei vârste a fierului din zona localității Siliștea poate fi completată datorită cercetărilor efectuate aici de V. Sirbu și S. Pandrea la locul numit "Terasa" (sau "Conac"). În cursul săpăturilor arheologice efectuate aici a fost descoperită o așezare caracterizată printr-o ceramică ornamentată cu fascicule de linii orizontale sau arcuite, cu grupuri de linii oblice, realizate în tehnica inciziei, precum și cu linii de împunsături (gropițe) fine. Alături de acest material, au apărut și fragmente ceramice Coslogeni, care nu au putut fi separate stratigrafic. Așezarea a fost atribuită de autori culturii Babadag, faza I "mai timpurie"⁴⁹.

Deja cu ocazia discuțiilor, care au urmat prezentarea raportului de săpătură, noi am remarcat că în ceramica așezării de la Siliștea "Terasa" lipsește decorul tipic pentru faza Babadag I - cel al cercurilor concentrice cu tangente -, formele și motivele ornamentale prezentând, în schimb, multe similitudini cu ceramica descoperită la Tămăoani. În consecință, noi ne-am exprimat opinia că așezarea ar trebui atribuită mai degrabă acestui grup cultural din urmă, opinie care a fost acceptată, după cât se pare, și de autorii raportului. Rămâne de lămurit, și în acest caz, raportul stratigrafic dintre fragmentele ceramice de tip Coslogeni și așezarea discutată mai sus.

Rămâne ca un bun câștigat, după părerea noastră, complementaritatea celor două așezări de la Siliștea, "Terasa" și "Popina": se poate admite, deja în stadiul actual al cercetărilor, că locuirea hallstattiană începe în așezarea de la "Terasa" și este continuată, la un moment dat, în cea de la "Popina". Precizarea mai exactă a acestui moment depinde de eventuala obținere a unor date stratigrafice mai fine cu privire la evoluția așezării de la Siliștea (-Nazîru) - "Popina".

În sfârșit, dorim să ne referim la așezarea de la Mlăjițul Florilor-Garvăn, jud. Tulcea, cercetată de G.

46 Harțuche, Silvestru, 1992, p. 22.

47 Cf. László, 1986 și 1985 - 1986, p. 22; 1989, p. 127 (tabele sinoptice); Brudiu, 1991, pp. 221 - 232; 1992, p. 7.

48 Harțuche, Silvestru, 1992, p. 22 - 23.

49 Sirbu, Pandrea, 1993. Mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea autorilor de a ne furniza unele informații suplimentare.

Jugănaru. Autorul a distins aici trei niveluri de locuire, dintre care cel de-al treilea a fost atribuit fazei Babadag III, iar cel de al doilea fazei Babadag II. Primul nivel, care ne interesează aici în mod deosebit, a fost caracterizat prin prezența vaselor de tip Babadag II, amestecate cu fragmente ceramice de tip Coslogeni, precum și cu altele, cu un bogat decor incizat, de tip Tămăoani, neseparate stratigrafic. Descoperirile sugerează o succesiune Coslogeni-Tămăoani-Babadag II-Babadag III (deci, adăugăm noi, o situație comparabilă, până la un anumit punct, cu cea de la Siliștea-Nazîru "Popina" !) autorul raportului de săpătură neexcluzând, totuși, posibilitatea unei contemporaneități între faza finală Coslogeni și grupul Tămăoani⁵⁰.

Cu câteva luni mai târziu, G. Jugănaru a revenit asupra descoperirilor din nivelul I al așezării de la Mlăjițul Florilor-Garvăn, considerând, de data aceasta, că ceramica cu decor incizat (linii orizontale combinate cu linii oblice, unghiulare ori arcuite sau ondulate, însoțite uneori cu șiruri de gropițe fine ori împunsături etc.), provenită din acest nivel, aparține fazei I a culturii Babadag. Absenței, în acest nivel, a motivului cercurilor concentrice cu tangente nu i se acordă nici o importanță, socotind că acest decor este rar și în nivelul Babadag I din așezarea eponimă sau în cel de la Beidaud. În concluzie, tânărul nostru coleg considera că grupul Tămăoani este echivalentul fazei Babadag I (cu care este contemporan), propunând, pentru acest tip de descoperiri, denumirea de Tămăoani-Babadag I pentru Moldova și Babadag I pentru Dobrogea⁵¹.

O asemenea interpretare constituie, credem, un pas înapoi în încercările de a explica geneza civilizației hallstattiene de la Dunărea de Jos, a culturii Babadag îndeosebi. Considerăm, în continuare, că este un rezultat demn de avut în vedere, al cercetărilor din ultimii ani, conturarea - pe baza unor complexe bine definite, stratigrafic și tipologic - a unui "orizont" cu ceramică incizată din care lipsesc unele elemente definitorii ale culturii Babadag (inclusiv motivul cercurilor concentrice cu tangente) și, deci, anterior

fazei Babadag I, care se va greșa tocmai pe (sau și pe) acest "orizont", pe care l-am numit Tămăoani, și din care face parte, alături de alte situri, discutate în paginile anterioare, chiar și cel de "Mlăjițul Florilor".

Desigur, rămân încă numeroase întrebări la care nu putem da, acum, un răspuns mulțumitor. Ne oprim, acum, schițând doar unele dintre aceste probleme, asupra cărora sperăm că vom putea reveni cu altă ocazie, invitând și colegii să mediteze asupra lor.

1. Pare a fi dovedită că civilizația "hallstattiană timpurie" de la Dunărea de Jos urmează după complexul Noua (-Sabatinovka)-Coslogeni, delimitare exactă a ariilor de răspândire ale culturilor componente ale acestui complex urmând încă să fie stabilită mai riguros. Dacă între cultura Noua și civilizațiile hallstattiene timpurii care o urmează în fosta sa arie (avem în vedere culturile Gáva-Holíhrady și Corlăteni-Chișinău) nu s-a putut stabili nici o legătură genetică, ar trebui revizuită concepția, quazi unanimă, potrivit căreia, nici cultura Coslogeni nu a contribuit la formarea civilizației de la începutul epocii fierului de la Dunărea de Jos. Avem în vedere semnalarea, mai ales în etapa finală, a culturii Coslogeni din estul Munteniei și din Dobrogea a unor elemente "hallstattiene" de tip vestic, precum și a unor forme și motive ornamentale, realizate prin incizie, care intră și în repertoriul ceramicii "prebabadag" și chiar Babadag I. Această problemă ar merita să fie reanalizată având în vedere și procesul de formare al culturii Belozerka, din regiunea (de stepă) nord-pontică, cultură care s-a născut pe fondul culturii Sabatinovka.

2. Dacă o diferențiere între grupul (faza) Tămăoani și Babadag I (pe care am încercat să o demonstrăm) ni se pare evidentă, nu este încă suficient de clar raportul dintre descoperirile care s-au întrunit în "grupul Sihleanu", pe de o parte, și ceea ce noi am definit ca grupul Tămăoani, pe de altă parte. Numai date stratigrafice indubitabile ar putea să lămurească dacă ele sunt strict distincte și succesive sau, măcar în parte, identice și contemporane, precedând faza Babadag I și contribuind la geneza ei.

3. În ceea ce privește originea acestei culturi, motivul ornamental caracteristic, constând din cercurile concentrice cu tangente, a fost explicat printr-o componentă datorată influenței grupului Insula Banului. Dacă datarea relativ târzie a acestui grup din

⁵⁰ Jugănaru, 1993.

⁵¹ Jugănaru, 1993a. Mulțumim și pe această cale, pentru amabilitatea autorului de a ne pune la dispoziție copia ilustrației comunicării, cuprinzând materialul arheologic pe care am avut prilejul să vedem, în expoziția organizată cu prilejul colocviului de la Tulcea, în septembrie 1993.

urmă, susținută mai recent cu argumente demne de luat în considerație, se dovedește corectă, va trebui găsită o altă explicație. Ar putea fi avute în vedere, în lămurirea acestui proces, observațiile regretatului coleg Emil Moscalu cu privire la rolul descoperirilor de la Radovanu (Coslogeni târzii) și, mai ales al aceloră de tip Meri, Pietroșani și Cățelu Nou, datate în Hallstatt A.

4. În privința influenței "hallstattiene timpurii", de sorginte vestică, sesizată în geneza culturii Babadag, s-a referit, mereu, la o posibilă componentă de tip Gáva, originară din Transilvania. Ar trebui verificat, dacă nu cumva este vorba, mai degrabă, de acel "curent", pornit din sud-vestul spațiului carpato-danubian (Banatul în special), care a avut un rol determinant în apariția unui "orizont" cu ceramică canelată în Oltenia și Muntenia (inclusiv în viitoarea arie a grupului Insula Banului), și care a contribuit în mod decisiv la geneza culturii Corlăteni-Chișinău în spațiul cuprins între Carpații Răsăriteni și bazinul

Nistrului. În aceeași ordine de idei, ni se pare semnificativ faptul că, spre deosebire de acest spațiu din urmă, în aria culturii Babadag (cu excepția așezării de la Cîndești, aflată la periferia acestei arii, și asupra importanței căreia am insistat deja) nu a fost surprins, încă, un orizont cu ceramică canelată, interpus între perioada de existență a culturilor Noua/Coslogeni, pe de o parte, și Babadag I, pe de altă parte, interval de timp "substituit", după cum am încercat să demonstrăm, tocmai prin evoluția unor grupe culturale "prebabadag", în special a celui Tămăoani.

5. În sfârșit, având în vedere evoluția îndelungată a culturii Belozërka (care atinge și perioada de existență a fazei Babadag II, respectiv a grupelor Cozia și Saharna-Solonceni), este necesară o urmărire mai atentă a raporturilor dintre această cultură și culturile hallstattiene timpurii de la Dunărea de Jos, raporturi ce nu pot fi limitate la perioada dăinuirii grupului Tămăoani sau a grupului Corlăteni timpurii (contemporane), cum se lasă să se înțeleagă uneori.

BIBLIOGRAFIE

Andronic, A.

- 1962 *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, in: *Materiale*, 8, 1962, p. 89 - 101 (in collaboration).
- 1982 *Descoperirile traco-geto-dace de la Vaslui*, in: *Cercetări Istorice*, 12 - 13, 1981 - 1982, p. 117 - 126.

Brudiu, M.

- 1970 *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, in: *Materiale*, 9, 1970, p. 511 - 528.
- 1980 *Rezultatele cercetărilor de la Vînători, jud. Galați*, in: *Materiale și Cercetări Arheologice*, Tulcea, 1980, p. 398 - 406.
- 1981 *Contribuții la cunoașterea genezei Hallstattului în sud-estul României*, in: *SCIVA*, 32, 1981, 4, p. 529 - 536.
- 1991 *Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, in: *SCIVA*, 42, 1991, 3 - 4, p. 221 - 239.
- 1992 *Descoperiri arheologice în județul Galați*, in: *Danubius*, XIII - XVI, 1992, p. 5 - 21.

Florescu, A. , Florescu, M.

- 1983 *Aspecte ale civilizației traco-dacice în zona de curbură a Carpatilor*, in: *Studia Antiqua et Archaeologica*, 1, 1983, p. 72 - 93.

Harțușche, N.

- 1972 *Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului de la Dunărea de Jos*, in: *Pontica*, 5, 1972, p. 59 - 75.
- 1973 *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în județul Brăila*, in: *SCIV*, 24, 1973, 1, p. 15 - 25.
- 1980 *Preliminarii la repertoriul arheologic al județului Brăila*, in: *ISTROS*, 1, 1980, p. 281 - 354.

Harțușche, N. , Anastasiu, F.

- 1976 *Catalogul selectiv a colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila, 1976.
- 1980 *Săpăturile arheologice de la Sihileanu, com. Scortaru Nou, județul Brăila*, in: *ISTROS*, 1, 1980, p. 93 - 109.

Harțuche, N., Silvestru, O.

- 1992 *Considerații asupra cercetărilor din așezarea Babadag de la Siliștea-Nazîru, județul Brăila*, in: Istros, 6, 1992, p. 17 - 24, 343 - 361.

Hänsel, B.

- 1976 *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, Bonn, 1976.

Iordan, I. et al.

- 1974 *Indicatorul localităților din România*, București, 1974.

Jugănar, G.

- 1993 *Așezarea hallstattiană de la Mlăjițul Florilor-Garvăn, jud. Tulcea*, Paper presented at The XXVIIth Session of Archaeological Reports, Constanța, 13 - 16 May 1993.

- 1993 a *Considerații privitoare la grupul Tămăoani de pe teritoriul Dobrogei*, Paper presented at The International Colloquium "The First Iron Age at the Danube's Embouchure and in the Circum-Pontic Area", Tulcea, 27 September - 2 October 1993.

László, A.

- 1985 - 1986 *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei*, Abstract of the work for doctor's degree, Iași, 1985 (1986).

- 1986 *Grupul Tămăoani. Asupra "orizontului" hallstattian timpuriu cu ceramică incizată din sudul Moldovei*, in: Memoria Antiquitatis, XII - XIV, 1980 - 1982 (1986), p. 65 - 91.

- 1989 *Les groupes régionaux anciens du Hallstatt à l'est des Carpates. La Moldavie aux XIIe - VIIe siècles av.n.è.*, in: La civilisation de Hallstatt. Bilan d'une rencontre, Liège 1987 (ERAUL, 36), Liège, 1989, p. 111 - 129.

Meljukova, A.I.

- 1979 *Skifija i frakijiskij mir*, Moskva, 1979.

Morintz, S.

- 1964 *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, in: Dacia, NS, 8, 1964, p. 101 - 118.

- 1971 *Probleme ale Hallstattului timpuriu în zona istro-pontică în lumina cercetărilor de la Babadag*, in: Peuce, 2, 1971, p. 19 - 25.

- 1977 *Probleme privind originea tracilor în lumina cercetărilor arheologice*, in: Revista de Istorie, 30, 1977, 8, p. 1465 - 1488.

- 1978 *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, 1, București, 1978.

- 1987 *Noi date și probleme privind perioadele hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (Cercetările de la Babadag)*, in: Thraco-Dacica, 8, 1 - 2, 1987, p. 39 - 71.

Moscalu, E.

- 1976 *Die frühhallstattzeitlichen Gräber von Meri (Gem. Vede, Kr. Teleorman)*, in: Thraco-Dacica (1), 1976, p. 77 - 86.

Moscalu, E., Beda, C.

- 1979 *Descoperirile arheologice de la Pietroșani, jud. Teleorman*, in: Cercetări Arheologice, 3, 1979, p. 375 - 383.

Petrescu-Dîmbovița, M.

- 1953 *Cercetări arheologice în așezarea din prima epocă a fierului de la Tămăoani*, in: SCIV, 4, 1953, 3 - 4, p. 765 - 778.

Sîrbu, V., Pandrea, S.

- 1993 *Siliștea - "Terasa", jud. Brăila; așezare de tip Babadag*, Paper presented at the XXVIIth Session of Archaeological Reports, Constanța, 13 - 16 May 1993.